

**ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ МОВНОЮ АБСТРАКЦІЄЮ І СЕМАНТИЧНИМ
ПЕРЕТВОРЕННЯМ ФРАЗЕОЛОГІЧНОЇ ОДИНИЦІ**

Предметом статті є дослідження на прикладі англійської мови взаємозв'язку і взаємообумовленості між мовною абстракцією і семантичною структурою фразеологічної одиниці. Визначається ступінь співвідношення мовної абстракції й інтенсивності семантичного перетворення фразеологічних одиниць.

Наголошується на чинниках, що беруть участь у розвитку фразеологізмів.

У будь-якій мові фразеологія складається зі сталих сполучень різноманітних структурних, семантичних і функціональних типів, які мають певні особливості, іноді такі, що значно відрізняються один від одного. Потреба диференційного підходу під час дослідження фразеологічного складу мови обумовлена тим, що ступінь мовного абстрагування в різних типах фразеологізмів не є тотожною. Під ступінню мовної абстракції розуміється ступінь віддаленості від дійсності, що неминуче веде до ускладнення змістовної структури лінгвістичної одиниці, в цьому випадку – фразеологізму, що є об'єктом нашого дослідження.

Серед факторів, які беруть участь у формуванні й розвитку фразеологізмів, провідна роль належить семантиці, тому що мовна абстракція найбільш яскраве втілення знаходить у семантичній трансформації – лінгвістичному процесі, який лежить в основі фразеологізації. Врахування особливостей різних форм семантичної трансформації та їх впливу на розвиток фразеології дуже важливе, особливо якщо мати на увазі, що рівень мовної абстракції – поняття, що не є стабільним у часі. Це пов'язане, головним чином, з активними лінгвістичними процесами, характерними для розвитку фразеологічних одиниць (виникнення нових значень, фразеологічна деривація, дефразеологізація, тощо). Ці процеси, викликаючи ті чи інші зміни в семантичній структурі фразеологічної одиниці, здатні одночасно змінити ступінь мовної абстракції цієї одиниці. Слід відзначити, що абстрагування значення фразеологізму не можна змішувати, тим більше ототожнювати з мовним абстрагуванням, що є в основі самого процесу фразеологізації.

Мовна абстракція – це процес, за допомогою якого в нашій свідомості створюється те або інше значення, яке відповідає певному поняттю, але саме це поняття може бути конкретним. Хоча усім фразеологізмам притаманна мовна абстракція, далеко не всі з них мають абстрактне значення.

Спостереження вказують, що у площині фразеології абсолютної взаємозалежності і взаємообумовленості між ступінню абстрагування і висловлюваного ним поняття не існує. Багато фразеологічних одиниць означають, хоча й опосередковано, конкретні поняття, не дивлячись на те, що їх утворення є результатом більш складного процесу мислення, ніж утворення інших фразеологізмів, які мають абстрактне значення.

Чи означає це, що між поняттями "мовна абстракція" і "абстрактне значення" немає ніякого співвідношення? Воно, безумовно, є, оскільки виникнення будь-якого значення (конкретного чи абстрактного) у фразеологізмі, як і у слові, пов'язане зі специфічною формою відображення дійсності – узагальненням і абстракцією. Ось чому, беручи до уваги цей взаємозв'язок, під час дослідження семантичної структури фразеологізму необхідно чітко розмежувати вказані поняття.

Мовна абстракція, як лінгвістичне явище, притаманне не тільки фразеологізму, але й слову, однак у фразеологізмі воно має специфічну природу, пов'язану з особливостями його внутрішньої форми.

В основі лексичної абстракції, що призводить до виникнення номінативного значення слова, лежить ознака поняття, за яким це слово отримує свою назву, в той час як фразеологічна абстракція відбувається через конкретний опис чи уяву про будь-який факт, подію, явище і под., що передається внутрішньою формою фразеологізму. Таким чином, для внутрішньої форми фразеологічної одиниці навіть у момент її виникнення характерне відчуття образу, що проявляється в семантичній двоплановості цієї одиниці. Така риса не притаманна внутрішній формі слова, що у форматі нормативної функції, яку воно виконує в мові, має, як правило, пряму зорієнтованість на річ чи поняття. Референтне співвідношення слова (лінгвістичний знак – зміст поняття) має два ступені (поняття – денотат), в той час як у фразеологізмі воно є трьохступеневим (образ-поняття–денотат).

О.О. Потєбня зазначає, що внутрішня форма слова в найкращому випадку – це остаточний елемент семантики похідного слова, що мотивує його значення у слові, від якого воно є похідним [1: 84].

Однак необхідність в посередництві мотивуючого знаку в похідному слові досить швидко відпадає через те, що в свідомості людини між формою (звуковою оболонкою) цього слова й поняттям, яке воно висловлює, встановлюється прямий зв'язок. Звідси і втрата багатьма похідними словами своєї внутрішньої форми, що перетворює їх в немотивовані лінгвістичні знаки. Напевно в зв'язку з цим науковець М.Н. Долгих зазначає, що фразеологізми відрізняються за своєю нерегулярністю, вони є начебто "неправильними" і часто-густо в найбільш очевидних випадках стають незрозумілими словосполученнями [2: 176]. Дійсно, стосовно первинних (кореневих) слів, то їм взагалі не притаманна ні вмотивованість, ні образність.

Специфікою фразеологічної абстракції обумовлено також появу у фразеологізмі семантичної структури, що не співпадає з аналогічною структурою слова. Це знаходить своє відбиття в різному співвідношенні й розподілі денотативних і конотативних сем, які беруть участь в утворенні значень слова і фразеологізму. Більшість лінгвістів вважають, що в змістовній структурі фразеологічної одиниці на відміну від слова переважають конотативні семи [3: 10; 4: 192; 5: 256; 6: 78].

Більш того, саме конотативні семи вільного словосполучення слугують основою утворення фразеологічної одиниці.

Навіть якщо порівняти фразеологічну одиницю з метафорою, яка також виникає в результаті семантичного перетворення й найближче стоїть по відношенню до фразеологізму за своїми семантичними і стилістичними властивостями, то ми виявимо суттєві відмінності між ними, і не лише чисто нормативні. Мова організована таким чином, що будь-якій відмінності в структурі (формі) відповідає відмінність у значенні (змісті). Цей загальний лінгвістичний закон зумовив відмінність у семантичній структурі, що існує поміж метафорою і фразеологічною одиницею. Справа в тому, що між метафорою та її прототипом існує певний змістовний зв'язок, який і породжує метафору. Значення метафори сприймається як переносне лише на тлі конкретного значення слова, що є його генетичним джерелом. Як тільки значення цього слова вийде із вживання, одразу значення метафори, що виникло на його основі, втратить свій образний характер.

Інакше виглядає справа з фразеологізмом, семантична структура якого має значно більшу самостійність. Якщо метафора як образний мовний засіб неможлива без певного змістового зв'язку з його прототипом, то подібний зв'язок для фразеологізму необов'язковий. Значення фразеологічної одиниці, якщо тільки лексико-граматичні відносини поміж її компонентами виражені продуктивними мовними засобами, завжди зберігає свій образний характер, незалежно від того, існує в сучасній мові її синтаксичний корелят чи ні.

Досить часто співвідношення значення фразеологічної одиниці зі значенням його прототипу неможливе, оскільки співставлення значень як прямого з переносним можливе лише в межах однієї мовної одиниці [7: 9].

Образність у фразеологічній одиниці не завжди лишається незмінною, що впливає на структуру фразеологічного складу, в якому змінюється співвідношення різноманітних семантичних типів фразеологізмів, відбувається рух фразеологізмів від одного типу чи розряду в інші. Можливі випадки, коли в результаті втрати образності фразеологізм позбувається структурних рис й інтегрується в лексичний склад мови в якості повноцінної одиниці (слова) [8: 17].

Фразеологізація – це процес семантичного перетворення, що призводить до утворення нових одиниць мови.

Існує думка, що поняття семантичного перетворення ширше ідіоматичності, яка нами не поділяється. Справа в тому, що трактування ідіоматичності полягає в "непохідності" значення цілого від значень частин і поширюється на фразеологічні одиниці, значення яких може бути похідним, але воно не завжди дорівнює сумі значень компонентів [9: 97]. З іншого боку, лексичне послаблення значень компонентів фразеологічних одиниць призводить до появи в цих одиницях подвійного плану, що зближує їх з фразеологізмами, які виникли на основі метафоричного і метонімічного переосмислення. Хоча фразеологічна абстракція визначається, головним чином, семантичними чинниками, на ступінь подібної абстракції впливають також деякі структурно-граматичні риси фразеологізму. Слід зазначити, що утворення фразеологізмів на основі сталих сполучень характеризується менш високим ступенем мовної абстракції.

Таким чином, фразеологічний фонд англійської мови складається зі сталих сполучень різного ступеня мовного абстрагування. Разом з тим не можна не відзначити посилення абстрактного характеру англійської фразеології, без сумніву, пов'язаного з загальною тенденцією розвитку англійської мови від конкретної до абстрактної, що проявляється, зокрема, у переході метонімічних фразеологізмів в метафоричні, у збільшенні питомої ваги ідіом – фразеологізмів, які характеризуються тотальним семантичним перетворенням компонентного складу.

У підсумку можна зробити наступні висновки:

- між мовною абстракцією та семантичною структурою фразеологізму існує тісний взаємозв'язок і взаємообумовленість.

- ступінь мовної абстракції, притаманний фразеологічним одиницям, прямо пропорційний ступеню інтенсивності семантичного перетворення цих одиниць: чим глибше семантичне перетворення, тим вища ступінь фразеологічної абстракції й навпаки.

Щодо перспективи подальших розвідок у цьому напрямку, то вони, напевно, будуть пов'язані передусім з дослідженням якісних змін у фразеологічному складі мови. Справа в тім, що в цих змінах, що мають досить "трагічні" наслідки для фразеологізмів, виразно проявляється тиск лексичної системи мови на фразеологічну, підтриманий і посилений тиском загальної системи мови, яка намагається перетворити фразеологізми в регулярні мовні виформування, впорядкувати їх існування та розвиток.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Потебня А.А. Мысль и язык. – Харьков, 1913. – С. 84.
2. Долгих Н.Н. Структурно-грамматические характеристики английских фразеологических единиц, содержащих анимальный образ // Язык и культура. – Культурологический подход к преподаванию языка и литературы. – К.: Изд-во Дом Дмитрия Бураго, 2004. – Т. 2. – Вып. 7. – С. 196.
3. Арнольд И.В. Потенциальные и скрытые семи и их актуализация в английском художественном тексте // Иностр. языки в школе. – 1979. – № 5. – С. 10-14.
4. Арнольд И.В. Семантическая структура слова в современном английском языке и методика её исследования. – Л.: Просвещение, 1996. – С. 192.
5. Семчинский С.В. Семантична інтерпретація мов. – К.: Вища школа, 1994. – 256 с.
6. Гак В.Г. Семантическая структура слова как компонент семантической структуры высказывания. – М.: Наука, 1971. – С. 78-96.
7. Молотков А.И. Фразеологизмы и принципы их лексико-графического описания. – М., 1967. – С. 9.
8. Леонтьев А.Л. Психологические единицы и рождение речевого высказывания. – М., 1989. – С. 17.

9. Крайняк Л.К. Внутрішньо-валентний потенціал першого вербального компоненту в архітектори ці "імперативних" композитів у сучасній англійській мові. – Тернопіль, 1999. – С. 97.

Матеріал надійшов до редакції 17.04.2007 р.

Козубай В.И. Взаимосвязь между языковой абстракцией и семантическим преобразованием фразеологической единицы.

Темой статьи является исследование на примере английского языка взаимосвязи и взаимообусловленности между языковой абстракцией и семантической структурой фразеологической единицы. Определяется степень соотношения языковой абстракции и интенсивности семантического преобразования фразеологических единиц. Акцентируется на факторах, участвующих в развитии фразеологизмов.

Kozubay V.I. Interconnection between the language abstraction and semantic transformation of the phraseological unit.

The paper deals with the investigation of correlation and interconnection between linguistic abstraction and semiologic structure of a phraseologic unit. The extent of correlation of linguistic abstraction regarding semantic transformation intensity of phraseologic units has been defined. The factors which take part in development of phraseologisms are accentuated.